

Konkoly Dániel

Természeti jelrendszer, néma szél, gépistenek¹

Mikor 2021 szeptemberében, az Ünnepi Könyvhéten Korpa Tamás dedikálta nekem *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* című kötetét, nemcsak kedves szavakkal ajándékozott meg engem és az asztalához ellátogatókat, hanem egy kupica szádelői pálinkával és egy kővel is, amit a Blatnica nevű patakából hozott nekünk. A pálinka és a kő olyan helyeket idéznek meg, amikről a versek is szólnak, csak éppen másik médiumokon keresztül (ízlelés, tapintás). Amit tehát a versek tesznek – megidéznek számtalan felvidéki helyet (és nagyon pontosan idézik meg, hiszen tengerszint feletti magasságok, pontos koordináták találhatók a versekben) –, azt teszik a dedikáció mellé adott ajándékok is. Hans-Georg Gadamer azt írja az *Igazság és módszer*ben, hogy „az esztétikai tapasztalat lényegéhez tartozik, hogy nem lehet a valóság valódibb tapasztalata révén ráébreszteni a valóságra”.² Ez másképpen mondva annyit tesz, hogy amit a művészet befogadása során valóságnak érzékelünk, az semmiképpen sem kevésbé valóságos, mint amit a szemünkkel látunk – például a Korpa-versek által megidézett helyek. Továbbá azt is magába foglalja Gadamer állítása, hogy a nyelv az összes érzékszervünket működésbe hozza. De ha ez így van, akkor miért kell ide, a Szádelői-völgybe ellátogatni? Miért kell megtapintanunk a követ a Blatnicából? Miért kell megízlelnünk a szádelői gyümölcsökből lepárolt italt, ha ezeket az érzületeket akár a versek is továbbíthatják? Mintha Korpa Tamás versei vitatkoznának Gadamer iménti állításával, hiszen ha a nyelv az összes érzékszervünket lerohanja, akkor nincs szükségünk a versek melletti kiegészítőkre (pálinka, kő). De nemcsak a most említett irányból, hanem akár az ellenkező irányból is megragadható az ellentmondás: a versek néha többet árulnak el a vidékről, mint amit itt, a völgyben megtapasztalhatunk. Lehet, éppen ezért kellett ide ellátogatnunk.

A versekben koordinátákkal megidézett helyeket könnyen megtalálhatjuk a Google térképe segítségével. Helyenként turisták által készített képeket is láthatunk. Az egyik vers esetében közölte velem a Google, hogy nem talál a megadott koordinátához helyet. Először azt hittem, én gépeltem el a számokat, aztán rájöttem, hogy a vers is a hiányról szól, így valójában a költemény által megidézett nem-helyre repít minket a térkép is (35.).³ Ezek a versek tulajdonképpen térképet rajzolnak

1 Az előadás 2022. 05. 29-én hangzott el a Szádelői-völgyben, a Fiatal Írók Szövetsége által rendezett „Kihallgatni egy erdőt – szimpózium Korpa Tamás verseiről” című műhelybeszélgetésen.

2 Hans-Georg GADAMER, *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*, ford. BONYHAI Gábor, Bp., Gondolat, 1984, 77.

3 A zárójelben szereplő számok a kötet (KORPA Tamás, *A lombhullásról egy júliusi tölgygel*, Bp., Kalligram, 2020) oldalszámaira utalnak.

a lírai én vagy Korpa Tamás (?) számára fontos helyekről (erről majd még később). A movere-docere-delactare hármásából, akik itt vagyunk a völgyben, ténylegesen megtapasztalhatjuk azt, hogy a versek a szó szerinti értelemben is megindítanak minket, hiszen Debrecenből és Budapest-ről utaztunk sok órát, hogy másképpen is megtapasztaljuk azt a tájat, amiről oly sokat olvastunk Korpa Tamás verseiben. Mielőtt eljöttünk Szlovákiáig, a versek már olvasásuk közben is megmozgattak, hiszen a koordináta-versek felállítanak az olvasófeltebből, el kell menni a telefonig, hogy a Google segítségével megnézzük a helyeket. Persze itt ismét felvetődik a kérdés, hogy ez a virtuális utazás a Google-lel nem mozgat-e el minket az adott helyre, ahogyan a versek is teszik? Vagy arról van esetleg szó, hogy a versek mellé tett kiegészítők (pálinka, kő) arra világítanak rá, hogy a versek által legerősebben aktivált érzékek (hang, kép) kiegészítésre szorulnak (íz, tapintás)? Korpa versei talán értelmetlenné teszik ezt a kérdést, hiszen nagyon gyakran különböző érzékterületeket kapcsolnak össze: „fekete alapon, fehér zaj” (31.), „visszatér az íz, halljátok!” (33.)

Az *Egy oltott fa kihallgatása* című versben tulajdonképpen az én-te-ő grammatikai viszonyainak egymásra montírozásáról van szó. Mintha az oltott fa (én), az oltott fába oltott másik fa (te) és az eredeti fa, amiből az oltvány származik (ő) között létesülne valamiféle kibogozhatatlan viszony. Az egyik lényeges sor, amely a már említett gadameri hermeneutika felől is érdekes távlatokat nyit, a következőképpen hangzik: „jobban fogok tudni magamról, ha hallok rólad”. Itt mintha a gadameri értelemben vett megértésről lenne szó: magamat értem jobban, amikor megérték valamit.⁴ Kitágítva tehát: mindannyian oltott fák vagyunk, az általunk tapasztalt valóság oltódik belénk, formálódunk, átváltozunk, mikor megértünk, a világ mint olyan pedig maga sem létezhet a megértést megelőzően. Eszünkbe juthat ezekről az *Eszmélet*ből a „sebed a világ” összetétel is, ami azért lehet releváns, hiszen Korpa versei nagyban építenek a József Attila-i hagyományokra. A Korpa-versekben ismétlődő, széttagolt egységek (például: „a többi odafönt levélzaj ...”, „... -nál nem ismerem szívszorítóbb csapdát”) párhuzamba állíthatók a fák ki-, illetve szétvágásáról szóló versekkel. Az allegóriát tovább fejtve tehát a versek mint fahasábok jelennének meg, ami szintén József Attila-i gesztus, hiszen az *Eszmélet* egyik bevett értelmezése, hogy a „halom hasított fa” akár a költemény számokkal elválasztott egységeire is utalhat.⁵ Persze Korpa versei a papír anyagszerűsége mentén nem kötődnek a fákhhoz, hiszen a verseket megelőző egyik paratextus így hangzik: „Ez a könyv famentes papírra lett nyomva”

Visszatérve tehát az *Egy oltott fa kihallgatásához*: a vers megidézheti Tóth Árpád *Isten oltó-kése* című versét, amely a megszólított te (Isten) viszonyában képzei el az én-t („Könnyekkel szépült, orcád-fényű arcom”). Korpa versei azonban az előbb vázolt többtényezős koordináta-rendszerbe helyezik az én-t. Aki pedig koordinátát kap, az egy jelrendszerben találja magát. A természet mint jelrendszer elgondolása sem idegen a versektől: „a levélnyelek. mintha egymás szinonimái / volnának” vagy „az ágak / barkochbája a szél nevére”. Fontos továbbá, hogy a vers végén elhangzik egy, a szerző nevéhez hasonló név: Tomaš („egy fa, Tomaš, téged keres”). Mintha valaki a vonal túloldalán telefonon keresné a megszólítottat, de nem a megszólított vette volna fel a telefont, így a megszólító kiszól a versből, mintha Tomaš nem ott, hanem a versen kívül lenne. Összefüggésbe

4 GADAMER, i. m., 85.

5 Pinczési Botond kritikája az *Eszmélet* sorait hívja segítségül a kötettről való beszéd során. Noha nem téri ki az al-lúzió részleteire, de ezzel a gesztussal is jelezve a József Attila-i hagyomány fontosságát. PINCZESI Botond, „van-e ennek a szélnek humora”, <http://www.muut.hu/archivum/37231> (utolsó letöltés: 2022. 07. 24.)

hozható-e ez a fák oltásával? Ahogyan korábban a vers kapcsán a szubjektum-objektum szembenállás elbizonytalanításáról beszéltem, itt is erről lenne szó? Korpa Tamás bele van oltva ezekbe a versekbe, de éppen az oltás mikéntje különbözteti el magától, erre utalhat a név hasonlósága, de egyben különbözősége. A kötet végén látható szerzői portré is lényeges, hiszen a fotó is kísérletet tesz a szerző és a tölgyfa egybejárására. A tölgyfa itt nem háttérül szolgál, hanem körbefogja a szerzőt, mintha Korpa Tamás maga is részese lenne a lombnak.

Gyakran olvashatunk a kötetben a természeti és a kulturális határainak elbizonytalanításáról: néha a hasonló hangzás teremti meg (62.): „[a lomb] mint egy feldúlt adventi naptár, amiről leszereltek / már minden lakatot, lakatlan lomb, elengedés”, néha a referenciális jelenség (hó ropogása a cipőtalp alatt) hangzása (28.): „a lépteim, akárha buborékfólián járnék”, hol pedig egy rögzült szókapcsolatban megvillantott literális értelem (26.): „a hókristály mint levélnehezék”. Van, hogy egy egész költeményen átível a természeti és a kulturális összefonódása, például *Hradisko vrch* (770 m) című versben, ahol a fa lombja, a haj és a vers sorai íródnak egymásra (12.), vagy pontosabban a sorokat olvasó ujj, a lombokat fújó szél és a hajban matató ujjak. Az „autodidakta lomb” ismételt jelrendszer működtetését kapcsolja a természetihez. Amiről a lombok tanultak, az nem más, mint az éjszaka, amely viszont a felejtéshez, a „lombról lombra” történő felejtéshez kapcsolódik. Az iménti idézet a „minden szót” szintagmával folytatódik, ami visszamenőleg felidézi a „szóról szóra” szókapcsolatot, vagyis a nyelv mint jelrendszer tűnik át a „lombról lombra” kapcsolaton. A lírai én felszólítja a megszólítottat: „szórd be poloskával [ti. a lombot]”, mintha a te mindenható lenne a vers világában, ami utalhat a szóban forgó világ nyelvi megalkotottságára. A költemény zárata („valami lassú áradás kellene most a párnázott ujjbegyekig, / hogy átfussák újra e sorokat”) egy „lassú áradást” vizionál a vers végére, ami a szöveg újraolvasására (sorokat újra átfutó ujjbegyek) sarkalná a befogadót. A néma olvasás során felcsendülő belső hang mivoltáról árul el valamit a költemény, amikor az előálló hangot így jellemzi: „hangfalakból sem szól tisztábban a szél, / mint ebből a lombból”, majd a későbbiek során feltárja, hogy ez a lomb „tobozokkal dauerolt”, vagyis egy fenyő lombjáról van szó, ami egy sokkal redukáltabb, a némaságba hajló hanghatást enged elképzelni. Így lehet tehát a versben megjelenő, a szél által keltett hanghatás, a néma olvasás során jelentkező belső hang allegóriája. A most említett költeményt a *Cukrová homola* (105 m) című követi, amelyben szintén szerepet kap a belső hang. Noha a vers első felében még bizonytalan a hasonlító és a hasonlított: „és ez a Bach-korong. mintha egy régi kút / kőfedelére tolnád rá a hangfogó tüjét, hogy lejátssza / a mélység finomszerkezetét” (a kút kőfedele, valamint a lemez korongja), a költemény végére körvonalazódik egy olvasat, amelyben a belső monológ (ez lenne a kút által implikált „mélység finomszerkezeté”?) meghallása („majd olyanokat kérdez vissza, hogy milyen akusztikája lehet az arcüregnek, / ha a belső monológ megkondítja magát időnként”) és a fagyban beállt patak zajlásának hangja kerül párhuzamba („észrevétlen zajlik / a zenekari árok melletted a februári zajban”). Ráadásul a költemény úgy várja el a meghallhatatlan meghallását, hogy leválasztja a fülről a hallás aktusát: „hagyd le magadtól a füled, és engeddd, / hogy megkeményedjenek a dobhártyáid, / és agyonhallgatott héjakként hulljanak a lábad elé”.

A hang szókatlan kezelése a kötet első címmel rendelkező versében is felbukkan (*Bezvody* (800 m)): „felemeli hangját, és odébb tolja”. Itt az első szintagma literális értelme határozza meg a sor második felét. Úgy kezeli a hangot a költemény, mintha az valamifajta jól körülhatárolható és tetszés szerint mozgatható tárgy lenne, de a hang odébb tolása, máshová kerülése akár a visszhangra is utalhat. Korpa versei a *Lombhullás...* -ből nemcsak a magyar költészeti hagyományt, hanem saját, korábbi

köteteinek egyes szövegeit is visszhangozzák. Például a szóban forgó vers az *Insomnia* című kötet első XXII (*megkeresni a dilemmát*) című darabját.⁶ Korpa Tamás többször is hangsúlyozza, hogy versei erősen kötődnek bizonyos helyszínekhez. A *Lombhullás...* versei a Szádelői-völgyhöz, az *Insomniái* Bécs, a *Házsongárd livéi* Kolozsvár városához.⁷ Ha tehát szigorúan vesszük ezt a koncepciót, akkor az *Insomnia* XXII. darabjainak átültetése a *Lombhullás...*-ba új referenciát kölcsönöz a költeményeknek.

A *Hasábfák kihallgatása* (82–83.) című versről is érdemes beszélni, hiszen több olyan tapasztalatot is sűrít, ami a kötet egészére is jellemző. A címben szereplő „kihallgatás” jogi aspektusa mellett bír a „szándékosan meghallgatni mások nem nekünk szóló beszédét” jelentéssel is. Jonathan Culler a *Theory of the Lyric* című kötetében sokat beszél a líráról mint kihallgatott monológrol. Tulajdonképpen ez a vers is egy ilyen kihallgatott monológ, tehát a lírai beszédnek egyfajta ősfarmája. Szinte már szerepversbe hajló, ahogy a lírai én a versben egy halott fa (hasábfá), aki egy másik élőlény által irányított géphez (egy John Deere márkájú munkagép) mint istenséghez beszél (érdeemes lehetne akár a poszthumanizmus szempontjából is vizsgálat tárgyává tenni a kötet egyes verseit). Ugyanis a költemény bizonyos himnikus jegyeket mutat, de akár imának, a hasábfá belső monológjának is gondolhatjuk. Azaz a vers segít meghallani az amúgy meghallhatatlant, a nem nyelvi és nem vokalizált belső monológot. Az „Itt van és eljön” tapasztalata a római himnuszokban is sokszor szerepel, hiszen a himnusz megszólította az az istenség, akihez mintegy jelenlévőként beszél a lírai én, viszont éppen az adott himnusz invokációja szólítja fel az istenséget arra, hogy hagyja el szent helyeinek valamelyikét és járuljon az imát mondó oltárához.⁸ Ehhez hasonló a szóban forgó költemény jelenlételegondolása is, hiszen jelenlétvé teszi a szóban forgó tájakat, illetve meghallhatóvá teszi a meghallhatatlan belső monológot. De így működik a Blatnicából származó kő is, aminek tapintása egy kicsit elhozza magát a Blatnicát azoknak is, akik sosem jártak a pataknál, vagy a pálinka, ami ízelítőt ad abból, hogy milyen is a Szádelői-völgy.

6 További példákért ld. PINCZESI, i. m.

7 LAPIS József, *Az oltott fa kommunikációja. Beszélgetés Korpa Tamással*, *Élet és irodalom*, 2021/21, 7.

8 Például Horatius I, 30-as költeményében, Szabó Lőrinc fordításában *Venus*hoz címmel. Ehhez ld. SZILÁGYI János György, *Mercuriusque = Uó, Paradigmák*, Bp., Magvető, 1982, 29.